

ÖĞRETMEN ÖĞRENCİ İLETİŞİMİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ*

REVIEW OF THE COMMUNICATION BETWEEN TEACHERS AND STUDENTS
ACCORDING TO VARIOUS VARIANTS

Veysel ÇAKMAK¹
Ercan AKTAN²

Öz

Eğitimin başarılı olmasının temel etkenlerinden biri de etkili iletişim teknikleridir. Sözlü, yazılı, sanal iletişim ve beden dili aracılığı ile bireyler bu iletişim tekniğini eğitim sahasında kullanmaktadırlar. Bilgiyi bilmek farklı, onu öğrenciye aktarmak farklı bir durumdur. Eğitim ortamında öğretmen ve öğrenci arasında sağlıklı bir iletişimin sağlanması esastır. Bu sebeple eğitimin baş aktörü olan öğretmenlerin iletişimi çok iyi bilmesi ve bunu öğrencileri eğitmede kullanması gerekmektedir. Çünkü öğrencilerin örnek aldığı kişiler öğretmenlerdir. Öğretmenlerin konuşma tarzı, öğrenciye yaklaşımı, bakış açısı, kullandığı kelimeler, ses tonu ve diğer davranışları öğrencilerin eğitiminde önemli hususlardır.

Bu çalışmada öğretmen-öğrenci iletişimi üzerinde durulmaktadır. Bunu belirlemek için yapılan çalışmada Erbay ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Aksaray ilinde görev yapan öğretmenlerden toplanan veriler çeşitli değişkenlere göre incelenip, analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; sınıf öğretmenlerinin branş öğretmenlerine göre öğrenci ile daha başarılı iletişim kurdukları, ayrıca kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre öğrencileri ile iletişimde daha başarılı oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Öğretmen Öğrenci İletişimi, Eğitim, Sözlü İletişim, Kişilerarası İletişim.

Abstract

One of the major factors for the succeeding of the education are the effective communication techniques. The individuals use this communication technique through oral, written, virtual, communication and body languages. Possessing the knowledge and conveying it to the students are two different things. It is essential that a healthy communication is provided between teachers and students in the educational environment. It is necessary that teachers who are the main actors of education should know the communicational techniques very well and apply it during the educational environment, as the students take their teachers as examples. The parlance of the teachers, their approach to the students, the words they use, their tone of voice and other attitudes are important factors in the education of the students.

In this study, the communication between teachers and their students is analyzed. In order to determine this, the scale developed by Erbay et al., (2012) has been used. The data collected from the teachers working in the province of Aksaray has been reviewed and analyzed according to various variants. According to the obtained results; it was determined that the class-teachers make better communication with their students than field-teachers, moreover, female teachers are better in communication with their students than male teachers.

Keywords: Communication, The Communication Between Teachers and Students, Education, Verbal communication, Inter-personal Communication.

* Bu çalışma 23-25 Nisan 2015 tarihinde IV. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Aksaray Üniversitesi, Aksaray Sosyal Bilimler MYO, veyselcakmakk@gmail.com

² Aksaray Üniversitesi, Aksaray Sosyal Bilimler MYO, ercan_aktan@hotmail.com

GİRİŞ

İçeriği ne olursa olsun, bir sorunu çözmek için bireylerin fikir alışverişinde bulunmaları yada iletişim kurmaları gerekir. Uygarca konuşma ve tartışma becerisinin geliştirilmemiş olduğu toplumda, bir sorunu çözmek amacıyla iletişime başlandığında kısa süre sonra sürtüşme ve tartışma meydana gelir. Böylece var olanı çözmek yerine soruna yenileri eklenir; dünyanın birçok ülkesinde kanlı çatışmaların kökeninde, bilinçsiz koşullar altında yaratılan sosyal ortamdaki iletişim düzeysizliği yatar (Cüceloğlu, 2001: 12).

İletişim üç öğeye dayanmaktadır. İletiyi yollayan (gönderen ya da kaynak), iletiyi alan ve onu çözen (alıcı ve hedef kitle) ve bu ikisi arasında iletinin gönderilmesinde kullanılan bir iletişim kodlamasıdır (ileti yada mesaj). Bununla birlikte iletişim insan için yaşamsal bir eylemdir ve insanlar genel olarak beş amaca yönelik iletişimde bulunurlar. Bunlar; varoluş, haberleşme, paylaşma, etkilemek ve yönlendirmek, eğlendirmek ve mutlu olmak olarak açıklanmaktadır (Bıçakçı, 2002:13-19).

İletişim sürecindeki temel öğelerden en önemli ikisi bilgiyi aktaran ve bilgiyi alandır. Fakat okul ortamında iletişimin niteliğini belirleyen en önemli öğe bilgiyi aktarandır. Okul ortamında bu noktada iletişimi başlatan ve yapısını belirleyen yönetici ve diğer öğretmenlerdir. Öğretmenler bilgiyi alan ve davranışı öğrenen öğrencilerin, tutumlarını, amaçlarını ve bilginin doğru biçimde algılanmasını doğrudan etkileyen kişilerdir (Fırat & Kiraz, 2012).

Etkili iletişim becerisi için gerekli davranışlar arasında; kendini tanıma, kendine değer verme ve böylece başkalarına değer verme gibi birçok faktör vardır. Bununla birlikte mesajı anlatabilme ve karşdakini anlayabilme yetisi çok iyi uygulanmalıdır. Anlatabilmek için bireyin kendi duygu ve düşünce dünyasını iyi tanıması ve kendini ifade edebilmesi gereklidir. Duygu ve düşünceler kelimelere dökülürken aynı zamanda mimik, jest gibi beden dili araçları ile de desteklenmesi gerekmektedir. Karşdaki kişiyi tanımalı ve ona göre mesaj aktarılmalıdır. Karşdaki anlamak için sadece kelimelerini değil duygu ve anlatmak istenilen diğer düşünceleri de anlamak gerekmektedir (Uzuntaş, 2013).

Okul için iletişim daha da önemlidir. Çünkü eğitim, bir etkileşim sürecidir, etkileşimin aracıysa iletişimidir. Bu yüzden okulda iletişim süreci, hem yönetim hem de eğitim için temel gerekliliktir. İletişim insanların toplu yaşamasının ürünü ve gereğidir. İleri toplumlarda okul, içinde yaşadığı topluma göre daha düzenli ve kurallı örgütlenmiş bir topluluktur. Okulun amaçları, toplumsal amaçlara bakarak işgörenlerin daha çok ortaklaşa çalışmasını ve güçlerini eşgüdümlemesini gerektirir. Bu yüzden okul toplumunda iletişimin önemi şu an içinde yaşadığımız bilgi çağına göre daha da büyüktür. İletişim bir okulda şu işlevleri yerine getirir (Başaran, 2000: 127-128):

- İletişim bilgi taşır. Okulun en önemli girdisi, aynı zamanda çıktısıdır. Eğitim hizmetlerinin yürütülmesinin yanı sıra düşünce üretiminde yeridir.
- Okul ilişkilere aracılık eder.
- Etkileşime aracılık eder. Okulda yöneten ve yönetilen, öğrenci ve öğretmen iletişiminde bireyler birbirleriyle etkileşim halindedir.
- İletişim kararları taşır.
- İletişim buyrukları taşır.
- İletişim dönütleri taşır. Öğretmen öğrenci iletişiminde öğrenciden gelen dönütler eğitim- öğretim açısından çok önemlidir.
- İletişim öğrenen okulun öğrenme aracıdır.

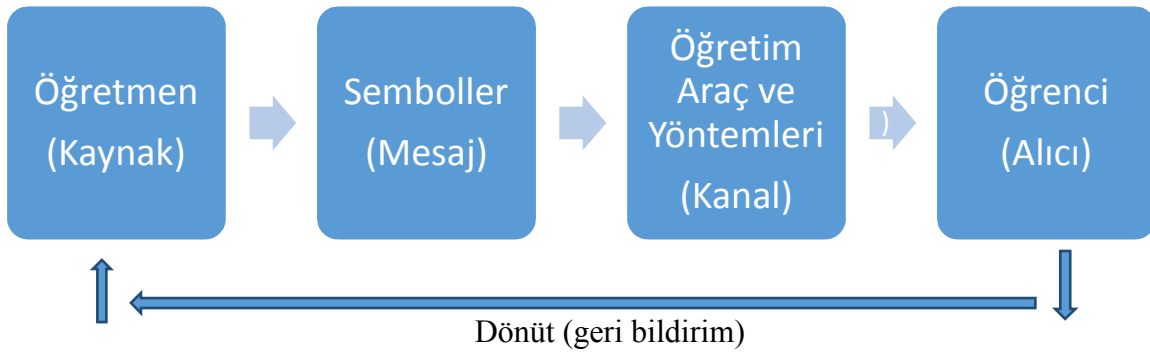
Öğrenci öğretmen iletişiminde, özellikle ilköğretimde, okulun ilk günü ve ilk haftalarında öğrenciyle olan iletişim taraflar açısından önemlidir. Öğretmen öğrencilerine

gülümsemeli, “hoşgeldiniz” diyerek onları karşılamalı, gerektiğinde onlarla tokalaşmalıdır. Ayrıca öğretmen ilk günlerde öğrencileri sınıf arkadaşlarıyla tanıştırmalı ve onlara birbirlerinin ismini öğretmelidir (Johnson, 2011:93). İlk kez karşı karşıya gelen iki kişi arasındaki ilk etkileşim iletişim sürecinin temel belirleyicisi olmaktadır. Bireyin kişisel özellikleri ve toplumsal kabuller, ilk karşılaşma anında olumlu ya da olumsuz bir değerlendirme yapmasına neden olmaktadır. İlk karşılaşma ile birlikte bireyler birbirlerini “ilk görüşte kanı ısınma”, “bakışını beğenmeme” ya da “çok ciddi” veya “gayri ciddi” gibi ifadelerle tanımlayabilirler (Işık, 2011: 24).

Öğrenci açısından, okulun ilk günleri unutulmaz bir andır. Öğrenciye göre yeni bir mekan, yeni bir ortam ve yeni insanlar vardır. Tamamen farklı bir dünyaya girmiş olması ve bunların hepsi ile birlikte ilk defa karşı karşıya kalması zor ve heyecanlı bir durumdur.

Eğitim-öğretim sisteminde iyi bir eğitimci olabilmek için iletişim sürecini çok iyi bilmek gerekir. Öğretmen-öğrenci iletişiminde de eğiticinin konuyu etkili bir şekilde anlatabilmesi için öğrencilerle iyi bir iletişim kurması gerekir. İletişim her zaman bir süreçten ibarettir. Gönderici, kanal, mesaj, alıcı ve geri bildirim temel öğeleridir. Eğitimde gönderici öğretmen, alıcı öğrencilerdir. Mesaj ise, ders kitabı, program içeriği, panolar aracılığı ile verilir (Demirel, 2008:181; Taşar H. , 2009: 153).

Şekil 1: Eğitim ve Öğretimde İletişim Süreci

Kaynak: (Taşar H. , 2009:154).

Şekil 1’de görüldüğü gibi eğitim ortamındaki iletişim sürecinde kaynaktan alıcıya mesajların gidişi ve geri bildirim süreci mevcuttur. Eğitim ortamlarında da iletişim süreci gerçekleşmektedir. Öğretmenler sözlü ve sözsüz iletişimin yanı sıra okuldaki kitap, defter, ilanlar, işaretler, duvar yazıları ve resimler gibi çeşitli iletişim araçları vasıtasıyla mesajları öğrenciye iletirler. Öğrencide bu mesajlara mutlaka olumlu veya olumsuz tepki verecektir, öğretmen bunu görecektir duyacak veya hissedecektir. Dolayısıyla geri bildirim ile birlikte iletişim süreci tamamlanmış olur.

Sınıf içi iletişim sürecinde yöntem; öğretmenin sınıf içerisinde yapacağı etkinliklerle ilgili olarak vermek istediği mesajı iletirken kullandığı tüm işlemler bütünüdür. Ortam ise; öğretme öğrenme sürecinde, bilgi üretme işleminin meydana geldiği ve öğrencinin iletişim sürecine katılarak etkileşimde bulunduğu personel, araç gereç, tesis ve organizasyon öğelerinden oluşan çevredir (Taşar H. , 2009: 154).

Sınıf içi iletişimi sözlü, yazılı ve söz olmadan ve sözcükler kullanmadan hareket, jest ve mimikler yoluyla; yani beden dili aracılığıyla, yapılan iletişimdir. Sözlü iletişim: öğretmenin sözlü iletişim düzeyini ve onun içerisinde yansıtılmış olan düşünce biçimini, onun içeriğini, tarzını, yapısını gösterir ve bir konuşma ögesidir. Öğretmen ayrıca kendi konu

alanının özel dilinde de uzmanlaşır. Gürültü, sesin dinamiği, tempo, tonlama, anlatım biçimi ve konuşmanın coşkuluğu, heyecanı, öğretmenin öğrenci ile olan sözlü iletişimde önemli bir rol oynar (Gündüzalp, 2001: 242).

Yazılı iletişim, insanın zaman ve mekandaki iletişim sınırlılıklarını genişletmede en etkin ilk iletişim biçimidir. Sözlü iletişime göre daha güvenilir bir araç olan yazı ile iletişimin kökeni mağara resimlerine dayanır. Figüratif mağara resimlerini izleyen çeşitli stillerdeki çizimler bir duygu ve düşüncüyü anlatmaktadır. Ekonomik gerekçelerle ortaya çıkan yazı, toplumsal/kültürel ilişki ve kuramlar üzerinde çok etkili olmuştur. Aynı zamanda matbaanın icadı ile yoğun bir yazılı iletişim ile insanlar duygu ve düşüncelerini çevresine yaymışlardır. Yazılı iletişimin en çok başvurulan yönü resmi yazı, broşür, sözleşme, iş mektubu, dilekçe, kitaplar, dergiler, afişler, duvar yazıları gibi (Polat, 2009:101) unsurlardır. Öğrenci öğretmen iletişimde öğretmenlerin daha iyi bir eğitim verebilmeleri için yazılı iletişim araçlarını çoğunlukla kullanması gerekmektedir. Öğretmenlerin yazılı iletişim araçları ise yukarıda belirtildiği gibi kitap, broşürler, ilanlar, resimler, duvar yazıları, internet ortamındaki yazılar vb. gibi araçlardır. Sınıf içinde ve sınıf dışında öğrenciler bu araçlar vasıtasıyla daha iyi bir eğitim alabilirler.

Beden bireyin iç dünyasını saran bireldivendir ve kişinin varlığının dünyaya açıklığıdır. Bu varlık ancak bilinçli bir duyarlılıkla kavranabilir. Duygu ve düşünceler kelimelere dökülmediği zamanlarda birey, bunu çok açık olarak hisseder. Böyle anlarda bir bakış, başın bir dönüşü, bir jest, savunucu bir mimik binlerce kelimedenden daha fazla anlam taşır. İnsanların beden dili ile çevresine verdiği mesajlar diğer insanlarla anlaşmalarda ve iletişimde en temel araçtır. Sosyal hayatta, eğitim öğretim ortamlarında bireyler beden dilini kullanırlar (Baltaş & Baltaş, 2002: 11-22).

Öğretmen öğrenci iletişimde de öğretmenler, öğrencilerin söylemek istediği fakat söyleyemediği düşüncelerini beden dili ile anlayabilirler. Öğrencilerdeki her hangi bir problem veya çatışmayı daha rahat çözebilirler. Bunun için öğretmenlerin iyi bir gözlemci olması gerekir.

Toplum hayatında ve eğitimde önemli bir söz sahibi olan öğretmenlerin eğitim ortamlarında beden dilini etkili bir şekilde kullanmaları için şunlar önerilebilir (Habacı, Ürker, Bulut, Atıcı, & Habacı, 2013):

- Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının sözsüz iletişim becerilerinin gelişimi için beden dili dersleri müfredata konulmalıdır.
- Öğretmenlerin, beden dilinin farkında olması sağlanmalı ve onları etkili kullanabilmeleri için de aydınlatıcı broşürler verilmeli ve eğitim seminerleri ile desteklenmelidir.
- Öğretmenler fiziki görünümün beden dilini etkileyen önemli bir unsur olduğunu bilmeli ve buna bağlı olarak fiziki görünümüne daha fazla önem vermelidir.
- Eğitim fakültelerine ve öğretmen liselerine öğrenci alınırken yapılan puanlama sistemi sınavlarının yanı sıra mülakat sınavları da uygulanmalı ve burada öğretmen adayların sözsüz iletişim becerisi test edilmelidir.

Eğitim ortamlarında özellikle sınıflarda görsel iletişim, dinleyiciler üzerinde anlatılan konunun içeriği kadar büyük öneme sahiptir. Konuşmacının jestleri, mimikleri, ses tonu, eğitim esnasında giydiği elbise ve yürüyüş şekli gibi sözsüz iletişimin temel özellikleri öğrenciler üzerinde büyük bir etki yaparak onları öğrenmeye olumlu veya olumsuz motive etmektedir.

Öğretmen, verdiği kararların ve gerçekleştirdiği etkinliklerin öğrenciler, veliler, öğretmenler ve diğer profesyoneller üzerinde etkisini sürekli değerlendirmeli ve kendini

geliştirmelidir. Ayrıca öğretmen, deneyimlerini başkalarıyla paylaşabilme, öğrencilerden kendi performansı ile ilgili geri bildirim alabilmelidir (Taşar, 2011: 97).

Yukarıda da belirtildiği gibi, iletişim bir süreçtir ve burada gönderici ve alıcının birbirlerine karşı tutumları iletişim sürecinde çok önemli yer tutar. Örneğin gönderici tarafından aşağılanan bir alıcının, iletişimde istenen bir tepkiyi göstermesi beklenemez. İletişimi olumlu ya da olumsuz yapan en büyük etkenin, gönderici ile alıcının tutumları olduğu bilinmektedir. Cüceloğlu'na (2001: 155) göre olumlu ve olumsuz tutumlar altı başlık altında toplanmıştır.

Olumsuz tutumlar

Yargılayıcı tutum

Denetlemeye yönelik tutum

Belli bir stratejiyi izleyen planlı tutum

Aldırmaz, umursamaz tutum

Üstünlük belirten tutum

Kesin tutum

Olumlu tutumlar

Tanıtıcı tutum

Soruna yönelik tutum

Plansız, kendiliğinden oluşan tutum,

Anlayış ve yakınlık gösteren tutum

Eşitlik belirten tutum

Denemeci tutum

Öğretmenlerin sınıf içi iletişimi iyileştirmek için aşağıdaki hususlara önem vermeleri gerekmektedir (Demirel, 2008: 182):

- Öğretmen konuşma yeteneğini geliştirmeli,
- Öğretmen dersi iyi bir şekilde planlamalı,
- Öğrencinin ihtiyaçlarını, yeteneklerini ve ilgilerini değerlendirmeli,
- Eğitimi esnasında öğrencinin ilgisini dağıtan gürültü faktörünü ortadan kaldırmalı,
- İyi bir iletişim ve eğitim için, daha fazla duyu organına hitap edilmeli, bunun için de birden fazla araç gereç kullanılmalı, düz anlatım ya da laf salatasından (verbalizm) kaçınılmalı,
- Zor ve öğrencinin anlayamayacağı teknik öğretim araçlarından kaçınılmalıdır.

Öğretmen öğrenci iletişiminde çok sayıda iletişim engeli vardır. Bunlar öğrenciler üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Çoğunlukla öğretmenler bu hatalara düşebilirler. Bunlar (Gordon, 2006: 74-80):

- Emir vermek, yönlendirmek: Bu iletiler, öğrenciye duygularının, gereksinimlerinin ya da sorunlarının önemsiz olduğunu anlatır.
- Uyarmak, gözdağı vermek: Bunlar öğretmenin, öğrencilerinin isteklerine ve gereksinimlerine saygı duymadığını anlatır.
- Ahlak dersi vermek: Bu tür ilişkilerle dış otoritenin ve zorunlulukların gücü öğrenciye karşı kullanılır.
- Öğüt vermek, çözüm ve öneri getirmek: Bu tür iletiler öğretmenin, öğrencilerin sorunlarını kendi kendilerine çözebilme yeteneği olmadığını kanıtlar.
- Öğretmek, nutuk çekmek, mantıklı düşünceler önermek: Nutuk çekmek etkisiz bir öğretim yöntemidir.
- Yargılamak, eleştirmek, suçlamak, aynı düşüncede olmamak: Bu iletiler öğrenciler üzerinde diğerlerinden daha fazla olumsuz etki yaparlar.

- Ad takmak, alay etmek: Öğrencilerin benlik imajlarında olumsuz etki yapar.
- Soru sormak, sınamak, çapraz sorgulamak: Sorunlu olduğu zaman öğrenciye soru sormak öğrencide güvensizlik ve kuşku uyandırır.
- Sözünden dönmek, oyalamak, alay etmek, şakacı davranmak, konuyu saptırmak: Bu tür mesajlar öğretmenin öğrenci ile ilgilenmediğini duygularına saygı göstermediğini, belki de onu dışladığını düşündürür.

İletişimin, iletişim dili (konuşma), dinleme, empati, mesaj ve sözsüz iletişim olmak üzere beş alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde açıklanabilir:

İletişim Dili (Konuşma): Konuşma, insanların birden fazla kişi karşısında korkmadan, doğru ve dürüst düşünerek, düşündüklerini tasarlayarak, söyleyeceğini unutmadan, kendine güvenerek söz söyleyebilmesidir. İnsanın aklını diliyle kullanma sanatıdır (Kaya, 2011: 10). Eğitim ortamında ise öğretmen özellikle çift yönlü iletişimi kullanarak öğrencileri ile güzel konuşma gerçekleştirebilir. Önce onları analiz etmelidir. Sınıf içindeki iletişimde öğretmen öğrenciden gelen tepkilere (dönütlere) göre nasıl öğrettiğini ya da nasıl öğretmesi gerektiğini belirlemelidir. Sınıf ortamında öğrencinin soru sorması, gülmesi, derste uyuması ya da esnemesi bir dönüt işareti olarak kabul edilebilir. Sonra öğretmen güzel konuşan ve davranan bir model olmalıdır (Demirel, 2008:181).

Dinleme: Sınıf içi iletişimde hedefe ulaşmak için öğretmenlerin ve öğrencilerin iyi bir dinleme becerisine sahip olması gerekir. Öğretmenin öğrencileri ile iyi bir iletişim ağı oluştururken, öğrencilerine de dinleme alışkanlıklarını kazandırması gerekir. İyi bir dinleme alışkanlığı kazandırmak için okulda tekerleme, bilmece, bulmaca gibi sınıf içi etkinlikler, evde ise; masal fıkra anlatma, ninniler söyleme, çeşitli düşündürücü espriler yapma gibi etkinliklere yer verilebilir (Taşar H. , 2009: 160).

Empati: Kişinin kendisini başkalarının yerine koyabilmesi ve onun durumundaymış gibi düşünmesi olarak adlandırılan empati insanı sadece kendisi düşünmekten ve kendisi için yaşamaktan alıkoyar. Bireyi daha fazla insancıl yapar (Işık, 2011: 58). Karşıdaki kişinin rolüne girerek empati kurulduğunda, o kişinin rolünde kısa bir süre kalınmalı, daha sonra bu rolden çıkarak kişi kendi rolüne geçmelidir. Aksi takdirde empati kurulmuş sayılmaz. Önemli olan empati kurulmaya çalışılan kişinin rolüne geçmek “sanki o kişiymişcesine” algılamak ve hissetmektir (Dökmen, 2005: 136).

Mesaj: İletişim sürecinin bir ögesidir ve ileti olarak da adlandırılmaktadır. Kaynak tarafından oluşturularak bir kanal aracılığı ile hedef kitleye gönderilen her türlü bilgi duygu ve düşünceye mesaj adı verilir. Mesaj kaynak tarafından kodlanarak hedef kitleye sunulur (Işık & Biber, 2008: 20). Eğitim ortamında öğretmen hedef kitlesi olan öğrencileri ile iletişim kurarken konuşma, hareketler, yazı tahtası, bilgisayar, ve çeşitli semboller ile mesajlarını aktarabilirler.

Sözsüz İletişim: Sözsüz iletişim, jestler, göz hareketleri ve sesin tonu ile ilgili sunulan kodlarla gerçekleştirilebilmektedir ve genellikle o ana ve oraya ilişkin iletiler verirler. Sözsüz iletişimde iki işlev vardır. Birincisi konuşmacı ve onun durumu hakkındaki bilgiyi verir ve bu bilgi aracılığı ile dinleyici, konuşmacının kimliğini, duygularını, tutumlarını, toplumsal konumunu ve diğer özelliklerini öğrenir. İkinci işlevi ise, o andaki etkileşimi yönetmesidir (Fiske, 2014: 157).

Son yıllarda öğrencinin sınıfta etkin olmadığı öğretmen merkezli eğitimin yerini yeni eğitsel teknolojilerin katkısıyla öğrenci merkezli uygulamalı bir eğitim olan tersyüz sınıf sistemi eğitim ortamlarında yaygınlaşmıştır. Öğretmen ile öğrenciler interaktif ortamda da

iletişim kurarak soru-cevap ve pekiştirme yoluyla daha sağlıklı eğitim yapılmaktadır (Karadeniz, 2015).

Konu hakkında yapılan bazı çalışmalarda alana katkı sağlayacak bir takım bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmalardan biri olan, Şahin'in (2011) Kırşehir ilindeki 611 öğretmenden aldığı bilgiye göre etkili bir öğretmen için "alanda yeterli bilgiye sahip olma" ve "bildiklerini aktarabilme" alan bilgisi grubunda en önemli değerlerdir. Etkili ve iletişimi iyi olan bir öğretmende kişilik özellikleri bakımından ise "güzel ahlaklı olma" etkili olmasına rağmen, "güçlü bir empati becerisinin olması" en etkisiz davranışlardır. Etkili ve iletişimi iyi olan bir öğretmen için diğer özellikler önem sırasına göre "derslerine planlı ve hazırlıklı girmeli", "sınıfını iyi yönetmeli, sınıf içi düzeni ve disiplini sağlayabilmeli" ve "öğrencilerin bireysel farklılıklarını keşfedebilmeli ve hepsinin ayrı ayrı öğrenme hızı ve biçimine uygun öğrenme imkânı sağlamalıdır" özellikleri daha fazla önemlidir.

Öğretmen öğrenci iletişimi ile ilgili bir diğer çalışma Yılmaz ve Tosun(2013) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar, araştırma sonucuna göre, öğretmenlerin öğrencileri ile en çok sınıf ve okul içinde iletişimde olduklarını, en az iletişim kurdukları yerin okul dışında olduğunu ifade etmişlerdir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın temel amacı birçok eğitim ortamında gerçekleşen öğretmen öğrenci iletişimindeki değişkenlere göre incelenmesidir.

Araştırmada, örneklem tespitinde basit tesadüfi örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında ise yüz yüze görüşme yapılarak anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen sayısı ise 120'dir. Araştırma Aksaray ilinde görev yapan öğretmenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçek Erbay, Ömeroğlu ve Çağdaş (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin iletişim dili (konuşma), dinleme, empati, mesaj ve sözsüz iletişim olmak üzere beş alt boyutu bulunmaktadır. Bunlardan mesaj alt boyutu ters maddelerdir. Öğretmenlerin konuya ilişkin düşünceleri; her zaman= 5, sık sık=4, ara sıra=3, nadiren=2, hiçbir zaman=1 şeklinde beşli Likert ölçeği kullanılarak alınmıştır.

Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerden merkezi eğilim ölçüleri ve normallikten sapma ölçüleri, parametrik hipotez testlerinden ise t-testi kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular dört başlık altında toplanmıştır. İlk olarak araştırma kapsamına giren öğretmenlerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı sonuçları, daha sonra araştırmanın güvenilirlik analizi, ardından öğretmen öğrenci iletişiminin iletişim dili (konuşma), dinleme, empati, mesaj ve sözsüz iletişim alt boyutları ile incelenmesi oluşturmaktadır. Son olarak ise t testi yapılmıştır. Araştırma sonuçları SPSS 14.00 programı kullanılarak basit yüzde yöntemi, ortalama ve standart sapmalar ile ortaya konulmuştur.

2.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri ile ilgili tespit edilen sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'e göre araştırmaya katılanların % 53,3'ü kadın, % 46,7'si erkektir. Bununla birlikte katılımcıların % 27,5'i 20-30 yaş, % 55'i 31-40 yaş, % 13,3'ü 41-50 yaş, % 4,2'si 51-60 yaş aralığındadır. Katılımcıların % 36,7'si sınıf öğretmeni, % 63,3'ü de alan-meslek öğretmenidir. Katılımcıların % 17,5'i 1-5 yıl, % 25'i 6-10 yıl, % 34,2'si 11-15 yıl, % 11,7'si 16-20 yıl, % 5,8'i 21-25 yıl, % 3,3'ü 26-30 yıl, % 1,7'si 31-35 yıl ve % 0,8'i de 36 ve üzeri yıllık öğretmenlik tecrübesine sahiptir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	N	%	Öğretmenlik Tecrübesi	N	%
Kadın	64	53,3	1-5 Yıl	21	17,5
Erkek	56	46,7	6-10 Yıl	30	25,0
Toplam	120	100	11-15 Yıl	41	34,2
Yaş			16-20 Yıl	14	11,7
20-30 Yaş Arası	33	27,5	21-25 Yıl	7	5,8
31-40 Yaş Arası	66	55,0	26-30 Yıl	4	3,3
41-50 Yaş Arası	16	13,3	31-35 Yıl	2	1,7
51-60 Yaş Arası	5	4,2	36 ve Üzeri Yıl	1	0,8
61 ve Üzeri Yaş	--	---	Toplam	120	100
Toplam	120	100			
Öğretmenlik Kategorisi					
Sınıf Öğretmeni	44	36,7			
Alan-Meslek Öğretmeni	76	63,3			
Toplam	120	100			

2.2. Güvenirlilik Analizi

Bu çalışmada ölçeğe ilişkin güvenirlilik katsayısı analizinde Cronbach's Alpha Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Genel olarak soruların tamamı için Cronbach's Alpha Katsayısı 0,94 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutları için elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Öğretmen-Öğrenci İletişimi Ölçeğine İlişkin Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Ölçek	Değişken Sayısı	Cronbach's Alpha
İletişim Dili (Konuşma)	5	0,93
Dinleme	8	0,97
Empati	3	0,94
Mesaj	4	0,76
Sözsüz İletişim	4	0,44

Araştırma orijinalinde kullanılan öğretmen öğrenci iletişim ölçeğinin güvenirlilik analizi ise 0,88 genel, 0,81 iletişim dili, 0,73 dinleme, 0,72 empati, 0,74 mesaj, 0,86 ise sözsüz iletişim değeri olarak bulunmuştur (Erbay, Ömeroğlu, & Çağdaş, 2012).

3.BULGULAR

Bu başlıkta öğretmen öğrenci iletişimi iletişim dili (konuşma), dinleme, empati, mesaj ve sözsüz iletişim olmak üzere beş alt boyut olarak ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar ortalama ve standart sapma olarak verilmiştir.

İletişim Dili (Konuşma): Öğretmen öğrencilerine açık anlaşılır bir şekilde, öğrencileri küçük düşürmeyerek konuşma sanatını gerçekleştirmelidir. Araştırma kapsamında iletişim dili (konuşma) ile ilgili olarak elde edilen bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: İletişim Dili (Konuşma)

İletişim Dili (Konuşma)	Ortalama	Standart Sapma
Öğrencimle yalnız konuşmak istediğimde sessiz, sakin bir ortam tercih ederim.	3,6417	1,38294
Öğrencimle istenmedik davranışları karşısında onu küçük düşürüp, öz güvenini zedeleyecek ve kişiliğini hedef alan ifadeler kullanmadan konuşurum.	3,4000	1,56860
Öğrencimle konuşurken anlayabileceği şekilde açık, anlaşılır ve basit cümleler kullanırım.	3,6667	1,53027
Öğrencim duygularını ifade etmekte zorlandığında, konuşmasını cesaretlendirmek için ona “Anlıyorum, ilginç, doğru mu?” gibi kapı aralayıcıları ya da “Bu konuda konuşmak ister misin? Senin görüşlerin ilgimi çekiyor, anlatacaklarını dinlemek istiyorum.” gibi ifadeleri kullanırım.	3,5333	1,34060
Başka kişi, durum ya da olaylara olan kızgınlık, sinirlilik, öfke gibi duygularımı öğrencime yansıtmadan konuşurum.	3,5667	1,27506

Tablo 3’te görüldüğü üzere, öğretmenlerin öğrencisi ile yalnız konuşmak istediğinde sessiz ortamı tercih etmesi (Ort: 3,64), onu küçük düşürmemesi (Ort: 3,40), onlarla ilgili anlayabilecekleri basit cümleler kullanması (Ort: 3,66), onu cesaretlendirmesi (Ort: 3,53) ve öğretmenin kızgınlık anlarında bunu öğrenciye yansıtmaması (Ort: 3,56) gibi davranışları çoğunlukla kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara ve elde edilen ortalama değerlerine göre katılımcıların başarılı iletişim için olması gereken etkin iletişim biçimlerini kullandıkları, bu sayede sağlıklı iletişim için uygun zeminlerin oluştuğu söylenebilir.

Dinleme: Dinleme ile ilgili bulgular Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4’ten elde edilen sonuçlara göre katılımcıların “öğrencimi dinlerken onun o andaki duygularını anlamaya çalışır ve bunu ona ifade ederim” şeklindeki yargıya her zaman ve sık sık yanıtlarını vererek katılım oranlarının yüksek bir ortalama gösterdiği (Ort: 3,60) ve etkili bir iletişim kurmaya çalıştıkları söylenebilir.

Tablo 4: Dinleme

Dinleme	Ortalama	Standart Sapma
Öğrencimi dinlerken onun o andaki duygularını anlamaya çalışır ve bunu ona ifade ederim.	3,6083	1,43951
Öğrencimle konuşurken beden duruşumla onun dinlemeye hazır olduğumu belli ederim.	3,7083	1,46325
Öğrencimin sadece anlattıklarına değil; el, kol, vücut hareketlerine de dikkat ederek dinlerim.	3,6500	1,34508
Öğrencimi yargılayıp eleştirme, alay etme, utandırma, öğüt verme, suçlama gibi iletişim engellerini kullanmadan dinlerim.	3,5083	1,33471
Öğrencime dinlenmediği duygusunu yaşatmamak için gülümseme, başımı aşağı yukarı sallama, “hıhı”, “dinliyorum” gibi ifadeler kullanırım.	3,7750	1,38092
Öğrencimi dinlerken iyi bir dinleyici olma konusunda ona model olurum.	3,6333	1,40188
Öğrencimi gözlerinin içine bakarak dinlerim.	3,7417	1,38719
Öğrencimi onunla aynı seviyede ve en az mesafede durarak dinlerim.	3,5250	1,25666

Aynı şekilde “öğrencimle konuşurken beden duruşumla onu dinlemeye hazır olduğumu belli ederim” (Ort: 3,70) ve “öğrencimin sadece anlattıklarına değil; el, kol, vücut hareketlerine de dikkat ederek dinlerim” (Ort: 3,65) yargılarına göre katılımcıların genellikle sözsüz iletişimlerini kullandıkları anlaşılmaktadır. İletişimde beden dilinin etkisi diğer iletişim bileşenlerine oranla daha fazla olduğundan elde edilen katılımcı görüşlerine göre, katılımcı öğretmenler ile öğrencileri arasındaki iletişimlerin daha başarılı olması beklenen bir sonuç olacaktır. Bununla birlikte “öğrencime dinlenmediği duygusunu yaşatmamak için gülümseme, başımı aşağı yukarı sallama, “hıhı”, “dinliyorum” gibi ifadeler kullanırım şeklindeki yargıya katılımcıların pozitif yönde katıldıkları anlaşılmaktadır (Ort: 3,77). Bu sonuca göre katılımcıların öğrencilerini iletişim sürecinden koparmamak için çaba harcadıkları söylenebilir.

“Öğrencimi dinlerken iyi bir dinleyici olma konusunda ona model olmaya çalışırım” yargısına katılımcıların (Ort: 3,63) olumlu yanıt verdikleri görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların etkin iletişim için bir model rolüne sahip olduklarını ifade ettikleri iddia edilebilir. Başarılı iletişim için önemli noktalardan biri göz temasıdır. Bu çerçevede katılımcıların “öğrencimi gözlerinin içine bakarak dinlerim” yargısına verdikleri cevaplar neticesinde (Ort: 3,74) başarılı iletişim kurmak için pozitif tavırlar takındıkları anlaşılmaktadır.

Elde edilen bulgular ışığında katılımcı öğretmenlerin başarılı iletişim için gerekli koşullardan biri olan dinleme hakkında olumlu davranışlar sergiledikleri, bu durumun da pozitif öğretmen öğrenci ilişkileri açısından iyi olduğu söylenebilir.

Empati:Kavram öğretmen zaman zaman kendisini öğrencisinin yerine koyarak düşünmesi, ona göre eğitimde kullanacağı kelimeleri seçmesi ve konuşması olarak tanımlanır.

Tablo 5: Empati

Empati	Ortalama	Standart Sapma
Öğrencimle konuşurken onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anladığımı belirten ifadeler kullanırım.	3,5167	1,37189
Öğrencime kıskançlık, öfke, kızgınlık gibi duyguların doğal olduğunu, bu duyguları herkesin yaşayabileceğini ve geçici olduğunu açıklarım.	3,4583	1,25622
Öğrencimi; kendimi onun yerine koyarak ve olaylara onun bakış açısı ile bakarak dinlerim.	3,4500	1,28893

Tablo 5'e göre Katılımcılar "öğrencimle konuşurken onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anladığımı belirten ifadeler kullanırım" yargısına olumlu şekilde katılmaktadır (Ort: 3,51). "Öğrencime kıskançlık, öfke, kızgınlık gibi duyguların doğal olduğunu, bu duyguları herkesin yaşayabileceğini ve geçici olduğunu açıklarım" yargısına da katılımcıların olumlu görüş belirttikleri (Ort: 3,45) görülmektedir. Benzer şekilde katılımcılar "öğrencimi; kendimi onun yerine koyarak ve olaylara onun bakış açısı ile bakarak dinlerim" yargısına da pozitif biçimde yaklaşmaktadırlar (Ort: 3,45). Bu verilere göre katılımcıların empatik iletişim konusundaki davranış biçimlerinin iyi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Böylece katılımcılar ve öğrencileri arasındaki iletişimlerin başarılı iletişimler olduğu görülmektedir.

Mesaj:Eğitim ortamında öğretmenler hedef kitlesi olan öğrencileri ile iletişim kurarken konuşma, hareketler, yazı tahtası, bilgisayar, ve çeşitli semboller ile mesajlarını aktarabilirler. Araştırma kapsamına dahil edilen mesaja ilişkin sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir. Bu sorular diğerlerine göre ters maddelerdir.

Tablo 6: Mesaj

Mesaj	Ortalama	Standart Sapma
Öğrencimle konuşurken emir cümleleri içeren ifadeler kullanırım.	3,1000	1,11068
Öğrencimin sorunu olduğu zaman ona üzülmemesi için "Boşver, üzülme, zamanla düzeler" gibi ifadeler kullanırım.	3,1917	1,23190
Öğrencim olumsuz davranışlar gösterdiğinde, onunla konuşmayarak, ona küserek ona kızdığımı gösteririm.	2,8417	1,35346
Öğrencimle konuşurken onu diğer çocuklarla kıyaslama ifadeleri kullanırım.	2,8250	1,49881

Tablo 6'ya göre, öğretmenin öğrencisine kızması (Ort: 2,84) ve diğer çocuklarla onu kıyaslaması (Ort: 2,82) nadiren olan durumlardır. Benzer biçimde "öğrencimin sorunu olduğu zaman ona üzülmemesi için 'Boşver, üzülme, zamanla düzeler' gibi ifadeler kullanırım" (Ort: 3,19) yargısına verilen yanıtlar da araştırmaya katılanların iletişim yeteneklerinin iyi olduğu

sonucuna ulaştırmaktadır. Ancak “öğrencimle konuşurken emir cümleleri içeren ifadeler kullanırım” (Ort: 3,10) yargısına verilen yanıtlardan elde edilen veriler iletişimin başarısını bozucu etkilere yol açabilecektir.

Sözsüz İletişim: Sözsüz iletişim de diğeri alt iletişim alanları gibi öğretmen ve öğrenci iletişiminde önemli faktörlerden biridir.

Tablo 7: Sözsüz İletişim

Sözsüz İletişim	Ortalama	Standart Sapma
Sinirli ve kızgın olduğum zaman öğrencime bunu jest, mimik ve ses tonumla belli ederim.	3,2333	1,15761
Öğrencimin ihtiyaç duyduğu zaman bana sarılmasına izin veririm.	3,4583	1,24951
Öğrencime sevgimi belli etmek için sarılırım.	3,4000	1,18393
Öğrencimle gülümseyerek konuşurum.	3,5417	1,26289

Tablo 7’de görüldüğü üzere öğretmenlerin sözsüz iletişim konusundaki davranışlarının genelde olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre “sinirli ve kızgın olduğum zaman bunu jest, mimik ve ses tonumla belli ederim” (Ort: 3,23), “öğrencimin ihtiyaç duyduğu zaman bana sarılmasına izin veririm” (Ort: 3,45), “öğrencime sevgimi belli etmek için sarılırım” (Ort: 3,40) ve “öğrencimle gülümseyerek konuşurum” (Ort: 3,54) yargılarına verilen yanıtlara göre katılımcıların iyi bir ortalama ile pozitif görüş belirttikleri sonucu elde edilmiştir.

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre öğretmen-öğrenci iletişimine ilişkin algıları farklılaşmakta mıdır?

Öğretmen öğrenci iletişiminin cinsiyete göre farklılaşmasına ilişkin t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: Öğretmen öğrenci iletişiminin cinsiyete göre farklılaşmasına ilişkin t tablosu

Cinsiyet	N	Puan ortalaması	t	P
Kadın	64	64,3906	2,807	0,006
Erkek	56	52,9643		

Tablo 8’deki t testi sonuçlarından görüldüğü üzere öğretmen öğrenci iletişim ortalamalarının cinsiyete göre farklı olup olmadığına ilişkin olarak anlamlılık değeri (p değeri), $p=0,006$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer $\alpha = 0.05$ yanılma düzeyinden küçük olduğu için ($p < \alpha$) %95 güven düzeyinde öğretmen öğrenci iletişim ortalamaları öğretmenlerin cinsiyetine göre farklılık göstermektedir. Bu sonuca göre kadın öğretmenlerin iletişim ortalamalarının (64.39) erkek öğretmenlerin iletişim ortalamalarından (52.96) daha yüksek olduğu görülmektedir. Yani kadın öğretmenlerin öğrencileri ile iletişimlerinde erkek öğretmenlere göre daha iyi oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin öğrencileri ile olan iletişimine ilişkin algıları sınıf öğretmeni ve branş öğretmeni olmasına göre farklılaşmakta mıdır?

Öğretmenlerin öğretmen öğrenci iletişiminin sınıf öğretmeni ve branş öğretmenine göre farklılığının anlamlılığını belirlemek için bağımsız gruplar için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: Öğretmen öğrenci iletişiminin sınıf ve branş öğretmeni algıları arasındaki farka ilişkin t tablosu

Öğretmenin Durumu	N	Puan ortalaması	t	P
Sınıf	44	68,9773	4,210	0,000
Branş/Alan	76	53,3158		

Tablo 9’da görüldüğü gibi, öğretmen öğrenci iletişiminin öğretmenin durumuna göre farklı olup olmadığına ilişkin t değeri (4,210), $p= 0,00$ düzeyinde anlamlıdır. Bu sonucu göre sınıf öğretmenlerinin puan ortalamaları (68,98) branş/alan öğretmenlerin puan ortalamalarından (53,32) daha yüksek olduğu görülmektedir. Yani sınıf öğretmenlerinin öğrencilerle iletişiminin branş/alan öğretmenlerine göre daha iyi olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada öncelikle öğretmen öğrenci iletişimi alt boyutları olan iletişim dili (konuşma), dinleme, empati, mesaj ve sözsüz iletişim olarak ele alınmıştır. Sözlü iletişimi ölçmeye dönük oluşturulan ve beş sorudan oluşan ilk bölümden elde edilen verilere göre; öğretmenlerin genel olarak öğrencileri ile iletişimde, öğrencinin seviyesine uygun kodlarla iletişim kurdukları, kişisel durumlarını (öfke, kızgınlık vb.) öğrencileri ile iletişimlerine yansıtmadıkları, öğrencilerini küçük düşürebilecek biçimde tavırlar sergilemekten kaçındıkları, iletişim başarısı için önemli olan gürültü unsurunu devreden çıkarmak için öğrencileri ile kuracakları iletişimlerde sessiz ortamları tercih ettikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlü iletişim başarılarının öğrencileri ile kuracakları iletişimlerin düzgün biçimde işlemesi adına iyi olduğu söylenebilir.

Dinleme alt boyutu incelendiğinde verilen yanıtların (Tablo 4) ortalamasının üstünde olduğu gözlenmektedir. Bu bakımdan öğretmenlerin iyi bir dinleyici olduğu, bunun da iletişimin başarısını artıracığı söylenebilir. Bununla birlikte üçüncü alt boyut empati ile ilgili sorulara verilen yanıtların da yine ortalamasının üstünde olduğu (Tablo 5), bu sayede katılanların empatik yaklaşımı benimsedikleri, bu nedenle de iletişim başarılarının yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Tablo 6 ve Tablo 7 incelendiğinde de benzer durumlarla karşılaşılmakta dolayısıyla dördüncü alt boyut ve beşinci alt boyut olan sözsüz iletişim konularında da katılımcı öğretmenlerin başarılı iletişimler gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak dördüncü alt boyuttaki öğretmenlerin öğrencileri ile olan iletişimde emir cümlelerinin sık sık kullanıldığı görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre genel olarak katılımcı kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre ve katılımcı sınıf öğretmenlerinin branş öğretmenlerine göre öğrenci iletişimlerinin daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre genel olarak katılımcıların öğrencileri ile olan iletişimlerinin başarılı iletişimlerini yansıttığı söylenebilir. Ancak erkek öğretmenlerin öğrenci iletişimlerini güçlendirecek bazı iletişim eğitimleri verilerek iletişim başarıları artırılabilir. Bunun yanısıra branş öğretmenleri de benzer bir iletişim eğitimi sayesinde sınıf öğretmenleri gibi daha başarılı iletişim yeteneklerine kavuşabilir.

Bu doğrultuda öğretmen öğrenci iletişiminin artırılması için, işbirliğine ve etkileşime dayalı öğrenme yöntemleri kullanılabilir. Yönetim ise okul ortamında öğretmen ve öğrencileri motive edici etkinlikleri artırabilir. Öğretmenler emir cümleleri yerine rica cümleleri kurabilirler. Teknoloji yardımıyla okul dışında da öğrencilerle iletişime geçilebilir. Ayrıca öğretmenler aile ziyaretleri yaparak ve veli toplantıları gibi etkinlikler düzenleyerek öğrencinin yaşam tarzı ve ailesi hakkında bilgi sahibi olur. Bu uygulama da öğretmen öğrenci iletişimlerini artırabilir. İnteraktif eğitim destekli yeni bir yaklaşım olan tersyüz sınıf sistemi birçok ders için kullanılabilir. Bu sistem sayesinde okul dışında iletişime devam edilebilir.

KAYNAKÇA

- Baltaş, Z., & Baltaş, A. (2002). *Bedenin Dili, İletişim Becerilerinizin Anahtarı, Sessiz Diliniz* (30 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başaran, İ. E. (2000). *Eğitim Yönetimi - Nitelikli Okul* (4 b.). Ankara: Feryal Matbaası.
- Bıçakçı, İ. (2002). *İletişim ve Halkla İlişkiler*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2001). *Yenien İnsan İnsana* (26 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demirel, Ö. (2008). *Öğretme Sanatı - Öğretim İlke ve Yöntemleri* (13 b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim Çatışmaları ve EMpati* (32 b.). İstanbul: Sistem Yayıncılık ve Bayii Kitabevleri.
- Erbay, F., Ömeroğlu, E., & Çağdaş, A. (2012). Developlent and Vality-Reliability Study of a Teacher-Child Communication Scale. *Educational Sciences*, 3165-3172.
- Fırat, A., & Kiraz, A. (2012). Lise Düzeyindeki Okullarda Yönetici ile Öğretmen İletişimi: Dance Sarmal İletişim Modeli. *Akdeniz Üniversitesi Araştırmalar Dergisi*(12), 43-50.
- Fiske, J. (2014). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (3 b.). (S. İrvan, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Gordon, D. T. (2006). *Teeacher Effectiveness Training (T.E.T.), Etkili Öğretmenlik Eğitimi (E.Ö.E.)* (19 b.). (B. Özkan, Dü., & E. Aksay, Çev.) İstanbul: Sistem Yayıncılık Bayii ve Kitabevleri.
- Gündüzalp, F. (2001). Bir Meslek Olarak Öğretmenlik. Ö. Demirel, & Z. Kaya içinde, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (1 b., s. 223-255). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Habacı, İ., Ürker, A., Bulut, S., Atıcı, R., & Habacı, Z. (2013). Beden Dilinin Eğitim Öğretim Üzerine Etkileri. *Turkish studies - International Periodical For The Languages*, 8/9, 1639-1655.
- Işık, M. (2011). *Sizinle İletişebilir Miyiz?* (7 b.). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Işık, M., & Biber, L. (2008). İletişim, İletişim Süreci ve İletişim Çeşitleri. M. Işık (Dü.) içinde, *Genel ve Teknik İletişim* (2 b., s. 1-37). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Johnson, L. A. (2011). *Teaching Outside The Box* (2 b.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Karadeniz, A. (2015). Ters-Yüz Edilmiş Sınıflar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3, 322-326.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (23 b.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaya, A. (2011). *Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı* (3 b.). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Polat, F. (2009). *İş'te, Aşkta, Okulda, Sokakta İletişim Nasıl Kurulur*. İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları.
- Şahin, A. (2011). Öğretmen Algılarına Göre Etkili Öğretmen Davranışları. *Ahi Evren Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 239-259.
- Taşar, H. (2009). Eğitimde İletişim ve Yönetimi. M. Çelikten içinde, *Yapılandırımcı Yaklaşımına Göre Sınıf Yönetimi* (s. 131-172). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Taşar, H. (2011). Öğretmen Yeterliliği. T. Dilci içinde, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (s. 73-100). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Uzuntaş, A. (2013). Etkili İletişim: Anlatabilmek ve Anlayabilmek. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(1), 11-30.
- Yılmaz, K., & Tosun, M. (2013). Öğretmenlerin Eğitim İnaçları ile Öğretmen Öğrenci İlişkilerine Yönelik Görüşleri Arasındaki İlişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 205-218.